

אבות מוסלמים וזהות סינית בדרום מזרח סין

Muslim Ancestry and Chinese Identity in Southeast China

עודד אבט ת.ז. 024172538

(העבודה נכתבה באנגלית)

תקציר

עבודה זאת בוחנת את ההיסטוריה החברתית והדתית ואת התנאים הנוכחיים השוררים בקרב קהילות צאצאי מוסלמים באזורי החוף של דרום מזרח סין וטייוואן ומנתחת את המנגנונים המשמשים אותם לעיצוב זהותם. מחקר זה עוסק בתהליך שהחל בין המאה האחת עשרה למאה הארבע עשרה, כאשר סוחרים מוסלמים הקימו קהילות גדולות במחוז פוג'יאן שבדרום מזרח סין, ואשר מתמשך עד היום. לפיכך, עבודה זאת נושאת אופי אינטרדיסציפלינרי והיא משלבת מחקר היסטורי המבוסס על ניתוח מקורות נרחבים יחד עם מחקר אנתרופולוגי המבוסס על עבודת שדה שנערכה בקרב קהילות של צאצאי מוסלמים בדרום מזרח סין ובטייוואן.

מאז המאה הארבע עשרה, רבים מן המוסלמים נטמעו בהדרגה בקרב אוכלוסיית בני החאן של דרום מזרח סין. כיום צאצאיהם דומים כמעט בכל היבט, לשכניהם בני החאן. עם זאת, רבים מהם משמרים את זכר מוצאם הזר ובמקרים מסוימים אף מציגים עצמם כבעלי זהות ייחודית נפרדת. עבודה זאת שואפת להגיע להבנה טובה יותר של המנגנונים שאימצו צאצאי המוסלמים ליצירת זהותם הייחודית ושל משמעויות השימוש שנעשה בהם.

הנטייה המחקרית הרווחת עד כה הינה לבחון קהילות אלה במונחים אתניים. כפועל יוצא של המדיניות הממשלתית הנוכחית חלק מצאצאי המוסלמים שואפים ליצור לעצמם זהות מובחנת ולזכות בהכרה רשמית כבני המיעוט המוסלמי – סיני (חואי [回]). לפיכך מרבית המקורות מגדירים קהילות אלה באמצעות פרמטרים של זהות אתנו – חואי נפרדת ושל זיקה לאסלאם. עבודה זאת מציעה גישה חלופית. במסגרתה, מוצגת זהותם של צאצאי המוסלמים כפי שהיא נתפשת על ידם, כחלק מן הסביבה הסינית ולא מתוך נקודת מבט אתנו – חואית. בעבודתי אני מדגים כיצד מידת קיומה של אמונה באסלאם איננה רלוונטית לביסוס זהותם ודווקא הדת והתרבות הסינית הם שממלאים בה תפקיד מרכזי.

ניתן לתאר את עיצוב זהותם של צאצאי המוסלמים במהלך ההיסטוריה כתהליך דינאמי של תנועה בין היטמעות להיבדלות: ראשיתו של התהליך באימוץ נרחב של אמונות ונורמות חברתיות עד להיטמעות כמעט מלאה, אולם בהמשך, מתוך קיום מבוסס היטב בקרבה של האוכלוסייה הסינית ובתרבות המקומית, התפתחו מאפיינים חברתיים ופרקטיקות ריטואליות המדגישים דווקא את השונות. בולטים ביניהם ריטואלים של פולחן לאבות אשר הינם מרכיב מרכזי בעולם הדתי והרוחני של אוכלוסיית דרום מזרח סין. צאצאי המוסלמים בדרום מזרח סין, כמו שכניהם בני החאן, מקפידים בביצועם המדוקדק של טקסים אלה. עם זאת, לפולחן שהם מבצעים ישנם סממנים ייחודיים כמו טאבו על הגשת בשר חזיר כמנחות לרוחות האבות. מנהגים אלה מוצגים לעיתים על ידי חוקרים אחרים כמאפיינים מובהקים של זיקתם של בני קהילות אלה לאסלאם. במחקר שלהלן אני טוען כי הימנעותם משימוש בחזיר איננה מבוססת על אמונה דתית מוסלמית אלא על העיקרון המשותף לכל מקיימי הפולחן הסיני לרוחות האבות, לפיו יש לספק את כל הצרכים והמאוויים של בני המשפחה המתים. במקרה שלהלן, הצאצאים מניחים שאבותיהם לא היו אוכלים בשר חזיר.

לאור הבחנות אלה, במקום להתמקד רק באותם מאפיינים הנושאים זיקה מובהקת לאסלאם, המחקר שלי שואף לבחון את ההקשר הרחב יותר של הריטואלים ושל הפעילויות להנצחת זכרם של האבות. על כן מחקר זה מתמקד בשגרת הפולחן והטקסים הסיניים שאל תוכה השתלבו אותם מאפיינים "מוסלמיים".

את הקשת הרחבה של החומרים עליה מבוסס מחקר זה ניתן לחלק לשני סוגי מקורות עיקריים:

(1) **עבודת שדה**. מאז שנת 2002 ערכתי כמה נסיעות מחקר בדרום מזרח סין ובטייוואן, בנות שישה שבועות ועד שבעה חודשים. מטרת עבודת השדה הייתה ללמוד ממקור ראשון אודות מסורות ואמונות מקומיות של צאצאי המוסלמים וללקט מידע נוסף, בעל פה ובכתב, הנוגע למנגנונים השונים בהם הם עושים שימוש על מנת להגדיר ולהביע את זהותם. דגש מיוחד הושם על בחינת טקסים שונים שבני קהילות אלה מקיימים ועל המערכות החברתיות הסובבות אותם, גם בספירה הפרטית – בבתיהם, וגם בספירה הציבורית – במקדשים ובהיכלי אבות. בהיבט זה, עיקר הדגש הוא אכן על מחקר אנתרופולוגי. יחד עם זאת, בחנתי גם עדויות היסטוריות השופכות אור על התפתחות מנהגי פולחן אלה בעבר.

2) **טקסטים משפחתיים**. עבודה זאת כרוכה במחקר טקסטואלי נרחב של מקורות עתיקים ובני זמננו, מן המאה הארבע עשרה ועד להווה, שכוללים היסטוריות שושלתיות רשמיות, היסטוריות מקומיות, כתובות אבן וגנאלוגיות. תוך שימוש בטקסטים שנכתבו על ידי צאצאי מוסלמים ניסיתי להתחקות אחר האופן בו הם עצמם מתארים את מקורם, את ההיסטוריה שלהם ואת זהותם בעבר ובהווה. המקור המשפחתי החשוב ביותר לעבודתי הוא הגנאלוגיות המוכרות בסינית כ"ספרי קבוצת השארות" (家谱) או "ספרי משפחה" (家谱). כתבים עשירים ומפורטים אלה מכילים הרבה יותר מאשר אילן יוחסין. הם כוללים מידע מרתק אודות ההיסטוריה של המשפחה, מסורות וריטואלים ייחודיים וביוגרפיות של דמויות מפתח מעברה. גנאלוגיות מהוות סוגה בפני עצמה בספרות ובתיאור ההיסטורי בסין, אשר טרם זכתה לחשיפה ועיון מספקים.

במחקר זה הדגמתי שלמרות שבהווה רבים מצאצאי המוסלמים נוטים להציג חלק מן האזכורים בגנאלוגיות שלהם כעדות לזיקתם לאסלאם, הרי שדפוס התיאור השושלתי-משפחתי, והשיח ועולם המושגים הרווח בכתבים מעין אלה, נטועים היטב בעולם הערכים ובאתיקה הניאו-קונפוצינית. למרות שבהיבט זה הדגש הוא על ניתוח היסטורי, המחקר נתמך בממצאי עבודת שדה אנתרופולוגית אודות חיבורים בני זמננו של גנאלוגיות, ושל המנהג של שימור וחיודש עותקים ישנים.

בכל אחד מאופני החקירה המפורטים לעיל, הבחינה שלי נעה בין שני קטבים: מחקר שדה של תופעות עכשוויות ומחקר היסטורי הבוחן את מקורן של תופעות אלה, תהליך התהוותן ומשמעותן לאורך ההיסטוריה. על פי מרק בלוך: "אי הבנת ההווה היא תוצאה בלתי נמנעת של אי ידיעת העבר. אולם בדיוק באותו אופן, אדם עלול לשחוק עצמו בניסיונות חסרי תוחלת להגיע להבנת העבר, אם יהיה בור לחלוטין בנוגע להווה"¹. המחקר ההיסטורי והמחקר האנתרופולוגי משלימים זה את זה ויוצרים את הרצף שבין העבר להווה. אך מעבר לכך עבודה זאת בוחנת את יחסי הגומלין בין מידע היסטורי ונתונים אנתרופולוגיים והאופן בו הם מעצבים זה את זה, באמצעות ניתוחם של נרטיבים היסטוריים משתנים הקשורים לאבותיהם המוקדמים של צאצאי המוסלמים. נרטיבים אלה מופצים באמצעות טקסטים גנאלוגיים, אגדות שבעל פה, אזכורים שונים במסגרת טקסי פולחן לאבות ועצמים בעלי ערך סימבולי בהיכלי האבות. באמצעות הניתוח

של נרטיבים כאלה אני מדגים כיצד מורשת היסטורית בונה את הזהות הנוכחית של צאצאי המוסלמים אך בה במידה, התנאים החברתיים והפוליטיים הנוכחיים הם אלה שמעצבים את הנרטיבים ההיסטוריים עצמם.

גם כשהם מציינים את זכר מוצאם הזר של האבות, הטקסים שמקיימים צאצאי המוסלמים משותפים לחברה הסינית בכללותה. מוצאם הייחודי מצוין על ידי כלים תרבותיים חאניים. הגאווה במוצא הזר איננה מעידה על שיבה אליו. צאצאי המוסלמים אינם מכירים עוד את מקורותיהם הדתיים או התרבותיים. לפיכך, יותר מאשר מחקר אודות צאצאי המוסלמים עצמם, עבודה זאת שואפת לשפוך אור על היסטוריה חברתית סינית בהקשר הרחב: ארגון קשרי שארות והקשר בין קבוצת שארות לדת, וזהות אתנית והגישה הרשמית כלפי מיעוטים לאורך התקופה הקיסרית המאוחרת ועד למאה העשרים.

---

¹ Marc Bloch, *The Historian's Craft*, Tr. Peter Putnam. New York; Vintage Books, 1953. p. 43.